

РИЗИКИ ВТРАТИ МІСЦЕВИХ ВІТЧИЗНЯНИХ ПОРІД СВИНЕЙ ТА ВЕЛИКОЇ РОГАТОЇ ХУДОБИ

***С. Л. Войтенко, доктор сільськогосподарських наук, професор
Полтавська державна аграрна академія***

***Л. В. Вишневський, кандидат сільськогосподарських наук
Інститут розведення і генетики тварин, с. Чубинське***

Викладено матеріали обстеження стад локальних порід свиней та великої рогатої худоби в племінних господарствах України. Наведені дані щодо продуктивності тварин та належності їх до генеалогічних формувань. Залежно від кількості основних плідників та маток визначено статуси ризику порід. Для збереження вітчизняних локальних порід свиней і великої рогатої худоби запропоновано ряд заходів, які передбачають пропаганду важливості підтримання біорізноманіття та збереження популяцій, виробництво унікальних видів продукції, компенсацію витрат на їх утримання.

Місцеві породи, свині, велика рогата худоба, інвентаризація, проблеми збереження.

Проблема збереження сільськогосподарських порід тварин, особливо тих, які було створено шляхом поглинання місцевих популяцій, у зв'язку з інтенсифікацією галузі тваринництва стоїть особливо гостро. Незважаючи на положення Законів України «Про племінне тваринництво», «Про державну підтримку сільського господарства в Україні», ратифіковану Конвенцію щодо збереження біологічного різноманіття, розроблені методологію, стратегію та численні програми, проблема розведення локальних порід в Україні залишається невирішеною і, здебільшого, крім науковців, вона мало кого цікавить. Безперечно, виробництво продукції тваринництва за умови, коли переважна більшість племінних ресурсів перебуває в приватній власності, спрямовується на використання генотипів, які забезпечують найбільшу прибутковість. З теоретичної і практичної точок зору це правильно – порода сільськогосподарських тварин є засобом виробництва, який створюється чи вдосконалюється саме для одер-

жання високої продуктивності і, якщо він не задовольняє виробника продукції, його змінюють на інші.

Власне така ситуація відбулася з переважною більшістю вітчизняних локальних порід великої рогатої худоби, свиней, овець, курей, які перестали задовольняти вимоги щодо продуктивності. Аналіз породного складу племінного тваринництва переконливо свідчить, що нині в Україні у процесі виробництва молока використовують переважно українську чорно-рябу, українську червоно-рябу і українську червону молочні породи великої рогатої худоби, яловичини – абердин-ангуську, волинську і поліську м'ясні породи великої рогатої худоби, свинини – велику білу, ландрас і українську м'ясну породи свиней, продукції вівчарства – цигайську, українську гірськокарпатську і прекос, яєць і м'яса курей – кроси зарубіжної селекції. Згідно з категоризацією порід сільськогосподарських тварин щодо ступеня загроз для існування, до першої категорії, яка об'єднує вітчизняні, місцеві породи, що знаходяться в зоні ризику чи перебувають на грані зникнення, потрапляють наші породи великої рогатої худоби: білоголова українська, бура карпатська, лебединська, червона степова і червона польська – молочного напрямку продуктивності, сіра українська – м'ясного напрямку продуктивності, миргородська, українська степова біла й українська степова ряба – свиней та частина інших тварин і птиці. Безперечно, проблема збереження генофонду сільськогосподарських популяцій не нова, але її не вирішено до цього часу. Тому, з метою постійного контролювання ситуації з місцевими нечисленними породами, постійно проводять інвентаризацію стад, результати якої наведені нижче.

Одним із чинників, які приводять до звуження сільськогосподарських порід тварин, слід вважати постійний процес створення нових порід тварин і сортів рослин, оскільки аграрна галузь ґрунтується на використанні небагатьох із них. За даними ФАО, лише в перші роки ХХІ століття зникло понад 60 порід тварин при тому, що створення нових здійснюється не такими швидкими темпами. Встановлено, що кожен зниклий вид рослин забирає із собою до п'яти видів безхребетних тварин, які нерозривно пов'язані з цією рослиною, а зникнення порід оцінити взагалі дуже складно, з огляду на їх роль для населення [1, 2]. Сумно констатувати, але основним фактором, що призводить до скорочення біологічного різноманіття, є антропологічний вплив людини.

Аналіз 6 видів і 877 порід із 36 країн Європи свідчить про те, що 452 породи знаходяться у критичному стані [2]. Внесок нашої країни в процес звуження біорізноманіття тварин суттєвий: назавжди зникли германо-бессарабська, ногайська і стрелецька породи коней; тарпан, свині придніпровської, крелевецької, подільської породних груп й українська локальна популяція європейської коротковухої свині; чорно-ряба подільська порода, гуцульська й українська білоспинна популяції великої рогатої худоби; породи овець чунтук, мазаєвський меринос і решетилівська та дві породи кіз – асканійська мохерова і кримська [3,4]. Тому, щоб не знищити ще більшу кількість порід, які нам залишили у спадок попередні покоління науковців і виробників, слід контролювати си-

туацію в нечисленних породах, створювати колекційні стада, генофондні та інші категорії господарств і знаходити кошти на відшкодування витрат з розведення тварин у цих популяціях, подібно до того, як це роблять європейські країни.

Мета досліджень – проаналізувати реальний стан місцевих нечисленних порід свиней та великої рогатої худоби на підставі експедиційного обстеження, яке було проведено у 2014 р., із висвітленням власного бачення проблеми та перспективи її вирішення.

Матеріали та методи досліджень. Стан породи визначали за кількістю господарств, де розводять тварин локальних порід, основним поголів'ям, наявністю ліній і родин у породі, продуктивністю тварин. Аналіз стану порід проведено за результатами інвентаризації таких суб'єктів племінної справи у тваринництві, як: ДП ДГ «Асканія-Нова» і ДП «ДГ «Маркеєво» Херсонської області, ДП «ДГ ім. Декабристів» Полтавської області та ТОВ «Подільський господар» Хмельницької області.

Результати досліджень. Миргородську породу свиней, яка наразі відноситься до локальних вітчизняних порід, що знаходяться в критичному стані, було створено методами відтворного схрещування південноруських коротковухих і довговухих свиней Полтавщини з беркширською, середньою та великою білою англійськими породами й апробовано у 1940 р. як породу сального напрямку продуктивності. Надалі порода вдосконалювалася в напрямі підвищення м'ясних ознак шляхом «прилиття крові» темворської породи, великої чорної породи, ландрас, гемпшир, п'єтрен і білоруської чорно-рябої порід. На даному етапі свиней миргородської породи розводять у двох племінних господарствах Волинської та Полтавської областей. Інвентаризація стада племінного заводу ДП «ДГ ім. Декабристів» Полтавської області свідчить про те, що в стаді налічувалося 175 основних свиноматок і 21 основний кнур, які належали до 11 генеалогічних родин і 7 генеалогічних ліній.

За даними зведеного звіту з бонітування свиней, у 2013 р. багатоплідність свиноматок основного стада становила 10,1 голови на опорос, маса гнізда поросят при відлученні у 45 днів – 116 кг, вік досягнення ремонтними кнурцями живої маси 100 кг – 216 днів, ремонтними свинками – 224 дні. Проте інтенсивність використання основних свиноматок в стаді за чистопородного розведення достатньо низька – менше, ніж один раз на рік. Із 598 свиноматок, яких було спаровано та штучно осіменено у 2013 р., лише 107 свиноматок спаровані з кнурами миргородської породи, а решта – використані при схрещуванні з кнурами різних генотипів. Розведення свиней миргородської породи в господарстві збиткове – у 2013 р. собівартість виробництва продукції свинарства, включаючи одержання поросят, їх дорощування, вирощування ремонтного молодняка й відгодівлю, становила 14,21 грн за 1 кг за реалізаційної ціни 13,0 грн за 1 кг живої маси. Відсутність реалізації племінної продукції та збитковість виробництва свинини від тварин миргородської породи спонукають до подальшого скорочення чистопородних тварин у стаді та використання їх при схрещуванні.

Українська степова біла порода свиней, яку було створено методом простої гібридизації місцевих аборигенних маток півдня України з кнурами великої білої англійської породи й подальшим тісним інбридингом та апробовано в 1934 р. як першу українську породу свиней, на даному етапі належить до місцевих нечисленних порід. Статус суб'єктів із племінної справи у свинарстві, які розводять дану породу, мають три господарства Херсонської області, проте чистопородне розведення здійснюється лише в одному племінному господарстві – ДП «ДГ «Асканія-Нова» Херсонської області. У стаді утримувалося 6 основних кнурів та 13 ремонтних кнурців, які належали до 6 генеалогічних ліній, а також 64 основних і 30 перевіряємих свиноматок та 27 ремонтних свинок, що належали до 9 генеалогічних родин. І хоча свині даної породи мають доволі непогані показники продуктивності: багатоплідність маток по стаду у 2013 р. становила 10,4 голови на опорос, збереженість поросят до відлучення у віці 60 днів – 86,5%, маса гнізда поросят при відлученні у 60 днів – 146,0 кг, вік досягнення ремонтними кнурцями живої маси 100 кг – 209 днів, а ремонтними свинками – 217 днів, порода не має широкого використання ні за чистопородного розведення, ні при схрещуванні й реалізується, здебільшого, після відлучення не як племінна продукція. Економічні показники розведення свиней цієї породи в дослідному господарстві впродовж останніх років свідчать про збитковість галузі та відсутність державної підтримки збереження генофонду даних порід.

Українська степова ряба порода свиней створена на основі чорно-рябих свиней, які з'являлися як мутантні форми серед української степової білої породи, із подальшим використанням спорідненого розведення, а також схрещування з беркширською породою, ландрас і дюрк. Апробована у 1961 р., вона, проте, ще не набула широкого використання, а наприкінці 80-х років минулого століття численність цієї породи почала суттєво скорочуватися. Під час інвентаризації породи у 2014 р., за співпраці з колегами з Інституту тваринництва степових районів ім. М. Ф. Іванова «Асканія-Нова», було встановлено, що порода перебуває в критичному стані, з огляду на кількість тварин, які її представляють. Племінні кнури даної породи належали до шести ліній, налічуючи лише по одному основному та одному ремонтному кнуру в лініях. Основні свиноматки налічували 19 голів, а ремонтний молодняк – 40 свинок, які належали до 9 генеалогічних родин. Племінні кнурці української степової рябої породи досягають живої маси 100 кг під час вирощування за 209–210 днів, а свинки, відповідно, за 216–213 днів. Але, при цьому, впродовж останніх років племінного молодняку для реалізації не залишають, вважаючи розведення даної породи збитковою. Кнури і матки в стаді мають не більше одного опоросу за рік. Отриманий приплід реалізують у молодому віці, практично не залишаючи тварин для розширеного відтворення стада.

Білоголову українську молочну породу великої рогатої худоби, яку було створено наприкінці XVIII – початку XIX століття в результаті схрещування місцевої худоби з грюненгенським відріддям голландської худоби і яка характеризувалася високою оплатою корму молоком і адап-

тованістю до розведення в зоні полісся України, на сьогодні розводять тільки в одному господарстві Хмельницької області – ТОВ «Подільський господар», де налічується лише 300 корів, які належать до ліній Озона 477, Рєзвого 33, Марта 171 і Саргуна 157. Аналіз загальної численності тварин цієї породи в господарствах різних категорій, включаючи господарства населення, підтверджує критичний стан породи. Офіційно зареєстроване на Державному підприємстві – Агентстві по ідентифікації і реєстрації тварин – поголів'я корів білоголової української породи в загальному масиві корів молочного напрямку продуктивності становить лише 0,17%, а на сільськогосподарських підприємствах ще менше – 0,09%. У середньому по стаду за 2013 р. від однієї корови за 305 днів лактації отримано 4707 кг молока з умістом жиру 3,79%. При цьому в розрізі лактацій молочна продуктивність варіює від 4521 кг за першу лактацію до 4812 кг за третю і вище. Від кращих корів по другій-шостій лактації одержано 6181–7591 кг молока, що свідчить про високий генетичний потенціал породи.

Відтворна здатність корів характеризується такими показниками: вік першого отелення 28–29 днів, жива маса в цей період 438–452 кг, сервіс-період – у середньому 90 днів, сухостійний період 51–70 днів. Корови даної породи характеризуються легкістю отелень. Збереженість телят 94–96%. Селекцію проводять на підвищення молочної продуктивності шляхом добору дочок кращих плідників, вирощування бугайців і теличок, які одержані від корів із високим індексом племінної цінності. Для подальшого відтворення стада може бути використана сперма бугайів-плідників білоголової української породи, яка зберігається в Національному генофондному банку ІРГТ НААН. Порода має тенденцію до скорочення поголів'я у зв'язку з невисокою продуктивністю тварин та відсутністю відшкодування на її утримання.

У різні періоди існування сірої української породи великої рогатої худоби, створеної методами народної селекції, її зараховували до молочно-м'ясо-робочого напрямку продуктивності. Для тварин цієї породи характерні пристосованість до жарких умов півдня України, витривалість, висока плодючість і жирність молока. Останніми роками породу зараховують до м'ясного напрямку продуктивності. На час інвентаризації породи у 2014 р. було встановлено, що сіру українську породу розводять у двох племінних стадах Херсонської та Дніпропетровської областей за загальної кількості корів у межах 400 голів. Оцінювання стану породи в ДП «ДГ «Маркеєво» Херсонської області свідчить про достатньо високий рівень продуктивності тварин. Так, молочність корів із першим отеленням становить 185 кг, а з третім і вище – 211 кг. Жива маса корів у середньому по стаду варіює від 417 кг у дворічному віці до 540 кг у п'ятирічному і старшому, а бугайів, відповідно, 750 кг і 795 кг. Усі тварини в стаді належать до двох ліній Шамріна ХУ- 41 і Петушка 191У. Серед усіх порід м'ясного напрямку продуктивності частка корів сірої української породи в господарствах різної категорії становить 15,5 %, а на сільськогосподарських підприємствах – лише 2,34%. У породі простежується тенденція до

значного скорочення численності тварин, що зумовлюється відсутністю попиту на племінну продукцію і державної дотації на збереження генофонду даної популяції.

Висновки

Підсумовуючи аналіз стану нечисленних популяцій, а саме: миргородської, української степової білої та української степової рябої порід свиней, білоголової української породи великої рогатої худоби молочного напрямку продуктивності та сірої української породи м'ясного напрямку продуктивності за даними інвентаризації, проведеної у поточному, 2014 р., слід відзначити загальну тенденцію до витіснення їх із ринку продукції тваринництва. Незважаючи на виявлені науковцями гени, пов'язані з відповідними ознаками продуктивності чи взагалі притаманні тільки цим породам і відсутні в інших порід, а також наявністю особливих біологічних ознак, породи не мають комерційної цінності. Хоча від цих тварин можна виробляти особливі види продукції, створювати на їх основі колекційні стада, заказники тощо.

Враховуючи збитковість розведення тварин із більш низькою продуктивністю, слушною є думка виробників про доцільність запровадження державної підтримки на їх збереження. Тим більше, що держава взяла на себе відповідальність щодо збереження біорізноманіття сільськогосподарських тварин і повинна її дотримуватися. Крім того, перелічені господарства, поза ТОВ «Подільський господар», підпорядковуються науковим установам НААН, які повинні задіяти всі можливості для збереження генофондних стад.

Список літератури

1. Состояние всемирных генетических ресурсов в сфере продовольствия и сельского хозяйства – краткий отчет / Комиссия по генетическим ресурсам в сфере продовольствия и сел. хоз-ва. – Рим : ФАО, 2007. – 37 с.
2. Глобальный план действий в области генетических ресурсов животных и интерлакенская декларация о генетических ресурсах животных / Междунар. техн. конф. по вопросам генетических ресурсов животных для производства продовольствия и ведения сельского хозяйства : Интерлакен, Швейцария, 3–7 сентября 2007 г.) // Комиссия по генетическим ресурсам в сфере продовольствия и сел. хоз-ва. – Рим : ФАО, 2008. – 37 с.
3. FAO.org/dad-is [Электронный ресурс]. : Всемирная с.-х. информ. система / Всемирный с.-х. информ. Центр ФАО ООН. – Режим доступа : <http://www.fao.org/dad-is>
4. Mason I. L. A world dictionary of livestock breeds, types and varieties / Mason I. L. - 4th ed. – Wallingford, Oxon, UK : CAB International, 1996. – 273 p.

Представлены материалы обследования стад локальных пород свиней и крупного рогатого скота в племенных хозяйствах Украины. Приведены данные о продуктивности животных и их принадлежности к определенным генеалогическим формированиям. В зависимости от количества основных производителей и маток, определены статусы

риска пород. Для сохранения отечественных локальных пород свиней и крупного рогатого скота предложен ряд мер, предусматривающих пропаганду важности поддержания биоразнообразия и сохранения локальных популяций, производство уникальных видов продукции, компенсацию затрат на их содержание.

Местные породы, свиньи, крупный рогатый скот, инвентаризация, проблемы сохранения.

The material inspection herds of local breeds of pigs and cattle breeding farms in Ukraine. The data regarding the performance of animals and their affiliation to genealogical groups. Depending on the number of base sires and mares identifiable risk species. To preserve local breeds of domestic pigs and cattle suggested a number of measures which include the promotion of the importance of maintaining biodiversity and conservation of populations, the production of unique products, the compensation cost of their maintenance.

The local breed pigs, cattle inventory, the problem of preservation.